

quod adiectivum in masculino genere substantivetur, et maxime eum adiungitur sibi substantivum, ideo haec distinctio non videtur multum valere; nisi forte subintelligatur hoc participium *ens* ut dicatur alium entem Deum. Sed hoc erit nimis extortum; et ideo dicendum cum Magistro quod utraque falsa est.

Ad primum ergo dicendum, quod idem et diversum sufficienter dividunt ens creatum, propter hoc quod ubicumque in creaturis est diversitas suppositorum, est diversitas essentiae; sed in Deo in diversis suppositis est una essentia: et ideo nec identitas competit propter diversitatem suppositorum nec diversitas propter identitatem essentiae; sed tantum unitas.

Ad secundum dicendum, quod *alius* importat distinctionem in communi, non magis personalem quam essentialem: et ideo quando adiungitur termino personali, importat distinctionem personalem; quando autem adiungitur termino essentiali, importat diversitatem essentiae, secundum exigentiam formae illius termini; cum termini, praecipue substantiales, recipiant diversitatem et pluralitatem ex parte suae formae.

Ad tertium dicendum, quod idem significat unitatem (1) in substantia; et praeter hoc, quia relativum est et habet articulationem implicitam, importat unitatem suppositi, et multo plus hoc pronomen *se*, quod est etiam relativum reciprocum, quod non est reperire in hoc nomine *aequale*: et ideo non est simile quod pro simili inducitur.

Ad quartum dicendum, quod Magister distinguit utramque illarum propositionum. Si enim eum dicitur, *Deus genuit Deum, qui est Deus Pater*, ly *Pater* construitur appositivae ad ly *Deus*, locutio falsa est: quia tunc ly *Deus* restringitur ad standum pro persona Patris; et sic erit sensus: Genuit Deum, qui est ipse Pater; et sic affirmativa falsa est, et negativa vera. Si autem intelligantur non per appositionem, sed mediate conjungi illi duo termini, scilicet *Deus, et Pater*; ut sit sensus: Genuit Deum qui est Deus et Deus est Pater; tunc affirmativa vera est, et negativa falsa. Praepositivus tamen dixit, quod utraque falsa est, nec sunt contradictoriae propter diversam suppositionem huius relativi *qui*: in affirmativis enim refert tantum suppositum antecedentis, et cum antecedens supponat pro persona Filii, referret personam Filii, de qua non est verum dicere, quod sit Deus Pater. In negativa vero relativum refert non tantum suppositum, sed etiam essentiam. Unde oporteret quod hoc praedicatum *Deus Pater* removeretur non tantum a supposito Filii, sed etiam ab essentia: et ita falsa est. Sed quia haec distinctio facta, adhuc habet locum distinctio Magistri, et praecipue in affirmativa; et iterum quia non videtur necessarium esse quod in negativis relativum referat aliter quam in affirmativis, nisi forte propter negationem, cuius est confundere terminum et facere eum teneri simpliciter (quod tamen non habet respectu praecedentis, sed tantum respectu sequentis): ideo videtur efficacior via Magistri, et secundum ipsum concedendum est, quod utraque potest esse vera et falsa; secundum cuius distinctionem patet solutio ad quartum argumentum.

Ad quintum dicendum, quod quando duo termini

(1) *Al.* virtutum.

contrahuntur per appositionem; terminus appositus efficitur quasi forma ei cui apponitur. Unde si intelligatur appositivae: *Genuit Deum qui non est Deus Pater*, negatio non removebit formam divinitatis sed paternitatis a Filio.

### QUAESTIO II.

Deinde quaeritur de divina praedicatione. Et circa hoc duo quaeruntur: 1.<sup>o</sup> utrum possit fieri praedicatio in divinis per propositionem aliquam; 2.<sup>o</sup> utrum possit persona praedicari de essentia.

#### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum de divinis possit formari propositio.*  
(1 p., qu. 15, art. 12; et lib. 1 cont. Genl., cap. 57.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in divinis non possit aliqua formari propositio, in qua aliquid de ipso praedicatur. Veritas enim signi consistit in conformitate signi ad signatum. Sed omnis praedicatio fit per aliquam compositionem. Cum igitur in Deo nulla sit compositio, videtur quod de ipso nulla possit formari vera praedicatio.

2. Item Dionysius (cap. 2 cael. Hierar.): *In Deo negationes sunt verae affirmationes incompactae.* Appellatur autem incompactum illud quod non est debito modo ordinatum, nec est competens. Sed talis inordinatio inducit falsitatem in propositionibus. Ergo videtur idem quod prius.

Contra: fidei non potest subesse falsum. Sed multae propositiones affirmativae enunciantur a nobis de Deo secundum fidem nostram, scilicet quod Deus est trinus et unus. Ergo videtur quod de Deo possit formari vera propositio.

Item, secundum Boetium, nulla propositio est verior illa in qua idem de se praedicatur. Sed quidquid est in divinis, est idem re, cum in Deo sit idem habens et habitum, et quod est et quo est, excepto quod una persona non est alia. Ergo videtur quod de Deo possint formari verissimae locutiones.

Solutio. Respondeo dicendum, quod enuntiatio sequitur apprehensionem. Unde secundum quod intelligimus aliqua, oportet quod enuntietur illa. Apprehensio autem fit secundum potestatem apprehendentis; et ideo ea quae sunt simplicia intellectus noster enuntiat per modum eiusdem compositionis; sicut e contrario Deus intelligit res compositas modo simpliciter: et inde est quod intellectus noster de Deo format propositiones ad modum rerum compositarum, a quibus naturaliter cognitionem accipit.

Ad primum ergo dicendum, quod intellectus noster deficit a cognitione divinae maiestatis, similiter etiam et enuntiatio deficit a significatione perfecta; nihilominus tamen est veritas, in quantum intellectus formans enuntiationem accipit duo quae sunt diversa secundum modum et idem secundum rem. Unde secundum diversitatem rationum format praedicatum et subjectum, et secundum identitatem componit.

Ad secundum dicendum, quod affirmativae propositiones pro tanto dicuntur incompactae in divinis, quia nihil eorum quae praedicantur de ipso significant ipsum per modum quo ipse est, sed per modum quo intellectus noster accipit ex rebus

creatis informatum. Unde oportet quod nomina illa praedicata de Deo intelligantur praedicari remotis illis modis quibus de creaturis praedicantur. Unde Dionysius (de div. Nomin., cap. 7) omnes divinas praedicationes ita docet exponere: Deus est sapiens, et non sapiens, scilicet sicut alia, ut differat in eo sapientia a sapiente; sed est supersapiens, in quantum est in ipso nobiliori modo sapientia quam significetur per nomen.

#### ARTICULUS II.

*Utrum persona possit praedicari de essentia.*  
(1 p., qu. 59, art. 6.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod persona non possit praedicari de essentia. Praedicatum enim habet rationem formae. Sed persona est suppositum formae, vel naturae. Ergo persona non habet rationem quod praedicetur de natura vel essentia.

2. Item, praedicatum semper significatur inesse subjecto. Persona autem non significatur ut inhaerens essentiae, sed e converso. Ergo persona non potest praedicari de essentia.

3. Item, superius per se praedicatur de suo inferiori, sicut homo de Socrate; sed Socrates accidentaliter praedicatur praedicatur de homine; accidit enim homini esse Socratem. Sed sicut Socrates est suppositum humanae naturae, ita Pater est suppositum naturae divinae. Ergo videtur quod haec non sit vera, *Deus est Pater*, nisi forte per accidens.

4. Item, sicut dictum est, sup., qu. 1, art. 2, hoc nomen *Deus*, quantum est de se, supponit personam. Sed haec est falsa: *Una persona est Pater et Filius et Spiritus sanctus.* Ergo haec etiam: *unus Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus.*

5. Item videtur quod haec etiam sit falsa, *Deus est Trinitas.* Nihil enim praedicatur de homine quod non praedicatur de aliquo supposito hominis. Sed Trinitas neque praedicatur de Patre neque de Filio neque de Spiritu sancto. Ergo per eandem rationem non potest dici quod Deus sit Trinitas.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in divinis est omnino indifferentia naturae ad suppositum; et ideo nec est ibi universale neque particulare: et ideo sicut vere praedicatur essentia de persona, ita et e converso. Sed verum est quod quantum ad modum significandi plus habet de proprietate propositio in qua praedicatur essentia, quam in qua praedicatur persona, cum praedicatum se habeat loco formae.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis persona sit suppositum, nihilominus tamen propter indifferentiam suppositi ad naturam persona est ae-

qualis simplicitatis eum natura; et ideo de se conversim praedicantur.

Et per hoc patet solutio ad secundum: quia in Deo habens et habitum sunt idem re.

Ad tertium dicendum, quod in divinis non est aliquid accidentale, nec est ibi universale et particulare; et ideo nihil dicitur ibi per accidens, neque per consequens, sicut in creaturis; sed tantum attenditur ibi alius et alius modus significandi.

Ad quartum dicendum, quod hoc nomen *Deus*, quantum est de se, quamvis supponat pro persona, nihilominus tamen non supponit pro aliqua persona distincte, immo indeterminate; nec forma significata per nomen *Deus*, a qua nomen imponitur, est proprietas personalis, sed natura communis: et ideo unitas significata per hoc adiectivum *unus*, refertur ad formam Divinitatis, et non ad suppositum. Sed hoc nomen *persona* imponitur a personali proprietate, quae est forma significata per terminum; et ideo haec est falsa: *Una persona est Pater et Filius et Spiritus sanctus*; quia significaretur una personalitas trium personarum.

Ad quintum dicendum, quod *Pater* supponit personam distinctam, similiter et *Filius* et *Spiritus sanctus*; sed hoc nomen *Deus* supponit personam indeterminate; et ideo ratione indeterminationis aliquid potest praedicari de Deo quod de nulla distinctarum personarum praedicatur: sicut etiam de homine dicitur, quod nulli singularium convenit esse commune vel speciem vel aliquid huiusmodi. Quod autem plures personae hominum non possunt simul praedicari de hoc nomine *homo*, ratio est quia plures personae non sunt unus homo sicut plures personae sunt unus *Deus* et Trinitas; et ideo convenienter dicitur: *Deus est tres personae.*

#### Expositio textus.

*Deus Pater alterum se genuit.* Hoc dupliciter solvit Magister. Quia ly *se* potest esse ablativi casus, et tunc simpliciter vera est et est sensus: *Genuit alterum se*, id est alterum a se. Vel potest esse accusativi casus; et tunc vel facit simplicem (1) relationem; et sic iterum vera est, refert enim identitatem naturae; tamen erit impropria: vel faciet relationem personalem et sic est falsa, quia refert idem suppositum.

Potest tamen dici, quod etiam si referat idem suppositum, quodammodo erit vera, sed erit emphatica locutio, ut sit sensus: *Genuit alterum se*, id est similem sibi; sicut dicit Poeta: *Dii faciunt sine me ne moriatur ego.*

(1) *Al.* similiter.

## DISTINCTIO V.

*Hic quaeritur, an Pater genuit divinam essentiam, vel ipsa Filium, an essentia genuit essentiam, vel ipsa nec genuit nec genita est.*

Post haec quaeritur, utrum concedendum sit quod Pater genuit divinam essentiam, vel quod divina essentia genuit Filium, vel essentia genuit essentiam, an omnino non genuit nec genita est divina essentia. Ad quod catholicis tractat *Th. Opera omnia*, V. 6.

etatoribus consentientes, dicimus, quod nec Pater divinam essentiam, nec divina essentia genuit Filium, nec divina essentia genuit essentiam. Hic autem nomine essentiae intelligimus divinam naturam, quae communis est tribus personis et tota in singulis. Ideo non est dicendum quod Pater genuit divinam essentiam; quia si Pater diceretur genuisse divinam essentiam, essentia divina relative diceretur ad Patrem, vel pro relativo poneretur. Si autem relative diceretur, vel pro relativo poneretur, non indicaret divinam essentiam. Ut enim



## Divisio textus.

Hic ponit Magister questionem de nominibus significantibus essentiam in abstracto, utrum aliquod eorum possit se habere ad generationem ut subjectum vel terminus; et circa hoc tria facit. Primo movet questionem; secundo determinat eam, ibi: *Ad quod catholicis tractatoribus consentientes dicimus*; tertio determinationem confirmat, ibi: *Ideo non est dicendum, quod Pater genuit divinam essentiam*; et haec dividitur in duas partes. In prima ostendit quod divina essentia non habet se ad generationem sicut terminus, ut dicitur generata; in secunda quod non se habet ad ipsam sicut subjectum, ut dicitur generans, ibi: *Ita etiam non est dicendum, quod divina essentia genuit Filium*. Prima in duas: in prima inducit probationem; in secunda excludit contrarietatem, ibi: *Hinc autem videtur contrarium quod Augustinus ait*.

Primum ostendit tripliciter. Uno modo sic. Quia omne quod in divinis generat aliquid, relative dicitur ad illud, et e converso. Si igitur Pater generat divinam essentiam, essentia dicitur relative ad Patrem, et ita non significaret substantiam secundum Augustinum. Secundo sic. Pater est divina essentia. Si igitur Pater generaret divinam essentiam, Pater generaret illud quod ipse est, quod non potest esse, secundum Augustinum, ibi: *Item cum Deus Pater sit divina essentia, si ejus esset genitor, esset utique genitor ejus rei quae ipse est*. Tertio sic. Pater habet esse per divinam essentiam. Si igitur Pater generaret divinam essentiam, Pater haberet esse per id quod est generatum ab ipso: cuius contrarium videtur magis; et hoc ibi: *Item si Pater est genitor essentiae divinae, cum ipse essentia divina sit, et Deus sit; eo quod generat, et est et Deus est*.

*Ita etiam non est dicendum*. Hic probat aliam partem questionis, scilicet quod essentia non sit suppositum generationis; et hoc dupliciter: scilicet quod neque essentia generet essentiam neque generet Filium, et dividitur in duas: Primo ponit probationes utriusque; in secunda inducit contrarietatem, ibi: *Praedictis autem videtur contrarium esse quod dicit Augustinus*. Haec dividitur in duas: Primo inducit contrarietates ostendentes quod essentia generat essentiam; in secunda ostendit quod essentia generet Filium, ibi: *Dicitur quoque, et frequenter in Scriptura legitur, Patrem de sua substantia genuisse Filium*. Circa primum duo facit. Primo objicit per auctoritates Augustini, secundo per auctoritates Hilarii, ibi: *Hinc vero id etiam contrarium videtur quod Hilarius ait*. Utraque dividitur in objectionem et solutionem. Similiter etiam sequens pars dividitur in objectionem et solutionem.

## QUAESTIO I.

Ad intelligentiam hujus partis de tribus quaeritur: Primo utrum essentia se habeat ad generationem sicut generans. Secundo utrum se habeat sicut de quo est generatio. Tertio utrum se habeat sicut id quod est terminus generationis.

Circa primum duo quaeruntur: 1.<sup>o</sup> utrum essentia generet; 2.<sup>o</sup> dato quod non, utrum similiter sit in omnibus aliis essentialibus nominibus.

## ARTICULUS PRIMUS.

## Utrum essentia generet.

(1 p., qu. 59, art. 5; et opus. 1, cap. 4 et 5.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod essentia generet. Major enim est oppositio affirmationis et negationis, quam relationis. Sed oppositio relationis facit in divinis ut una persona non sit alia. Ergo fortius faciet hoc contradictio. Sed persona Patris est generans. Si igitur essentia non generet, Pater non erit essentia; quod est impossibile.

2. Praeterea, quidquid praedicatur de aliquo potest supponere illud. Sed essentia praedicatur de Patre et vere. Ergo potest supponere pro Patre, et ita potest recipere praedicationem Patris. Ergo potest concedi quod essentia generet.

3. Item, si essentia est Pater, ergo est Pater Filii. Sed relativa dicuntur ad convertentiam. Ergo et Filius erit Filii essentiae. Ergo essentia generat.

4. Item, essentia est res generans. Sed res generans est generans. Ergo essentia est generans.

5. Item, sicut se habet essentia ad personam, ita persona ad essentiam. Sed de persona praedicantur attributa essentiae, sicut potentia, bonitas, etc. Ergo et de essentia proprietates personae. Ergo potest dici, quod essentia est generans.

Contrarium ostenditur per rationes Magistri.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in creaturis actus sunt suppositorum; et essentia non agit, sed est principium actus in supposito: non enim humanitas generat, sed Socrates virtute suae naturae. In creaturis autem essentia realiter differt a supposito; et ideo nullus actus proprie de essentia praedicatur nisi causaliter. In divinis autem essentia realiter non differt a supposito, sed solum ratione, sive quantum ad modum significandi: quia suppositum est distinctum, et essentia est communis. Et ideo in divinis quaecumque praedicantur de supposito non secundum modum quo differt ab essentia, praedicantur etiam de essentia: dicimus enim, quod essentia creat et gubernat et hujusmodi. Sed actus qui dicitur de supposito secundum modum secundum quem differt ab essentia, non potest de essentia praedicari; et hujusmodi est actus generandi, qui praedicatur de supposito Patris, secundum quod distinctum est a supposito Filii: unde non est concedendum quod essentia generet, sed quod Pater generat virtute essentiae, vel naturae. Unde etiam dicit Damascenus (lib. 1. Fid. orth., cap. 8), quod generatio est opus divinae naturae existens.

Ad primum ergo dicendum, quod affirmatio et negatio dicuntur maxime opponi, quia in eis non importatur aliqua convenientia: in privative enim oppositis importatur convenientia quantum ad subjectum, quia nata sunt fieri circa idem: in contrariis autem relativis etiam quantum ad genus, quia scilicet sunt in eodem genere. Unde in utraque oppositione utrumque extremorum significatur per modum entis et naturae ejusdem. Illud autem in quo invenitur aliquid non permixtum contrario, est maximum aliorum; et ideo oppositio affirmationis et negationis, cui non admiscetur aliqua convenientia, est prima et maxima oppositio, et causa omnis oppositionis et distinctionis; et ideo

oportet quod in qualibet alia oppositione includatur affirmatio et negatio, sicut primum in posteriori. Unde plura requiruntur ad alias oppositiones quam ad oppositionem contradictionis, quia se habent ex additione ad ipsam. Unde non oportet quod, si contrarietas non invenitur nisi in diversis realiter, quod affirmatio et negatio inveniantur in diversis realiter; immo sufficit etiam distinctio rationis ad affirmationem et negationem, cum quaelibet distinctio, ut dictum est, includat affirmationem et negationem: et talis distinctio, scilicet rationis, est inter essentiam et personam. Sed opposita relative aliquando requirunt diversitatem vel distinctionem realem; et talia sunt quae divinas personas distinguunt: aliquando autem distinctionem rationis tantum; ut cum dicitur idem eidem idem: et hoc melius dicitur in tractatu de relationibus, dist. 26, quaest. 2, art. 1.

Ad secundum dicendum, quod essentia non praedicatur de supposito ratione modi significandi in utroque, sed ratione indifferentiae secundum rem propter simplicitatem divinae naturae, et ideo non oportet quod supponat Patrem.

Ad tertium dicendum, quod cum dicitur *essentia est Pater*, est duplex locutio ex eo quod *loquod Pater potest teneri quasi adjective, ut ponat formam suam circa essentiam; et sic falsa est, quia proprietates non determinat essentiam: vel potest sumi substantive, et tunc supponit Pater in praedicto pro persona Patris; et sic vera est, nec oportet quod fiat hoc modo conversio: Ergo Filius est Filius essentiae; sed, Ergo Filius est Filius Patris, qui est essentia*.

Ad quartum dicendum, quod cum dicitur, *Essentia est res generans*, *vel res potest supponere essentiam, vel personam*. Si essentiam, sic falsa est, quia sic adjectivum poneret formam suam circa essentiam; si personam, sic vera est; et tunc non sequitur: *Ergo essentia est generans*, quia tunc non circa idem ponitur forma adjectivi.

Ad quintum dicendum, quod cum essentia et persona differant in modo significandi, illud quod praedicatur de persona ratione modi significandi secundum quod ab essentia distinguitur, non praedicatur de essentia, ut generans et generatum: alias similiter etiam est ex parte essentiae; illud enim quod praedicatur de essentia ratione modi significandi quo differt a supposito distincto, non praedicatur de supposito; sicut essentia est communis tribus, tamen non potest dici hoc de aliqua personarum.

## ARTICULUS II.

Utrum actus generandi praedicatur de aliquo nominum essentialium. — (1 p., qu. 59, art. 4.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod actus generandi de nullo nominum essentialium praedicatur. Sicut enim tres personae sunt una essentia, ita etiam sunt unus Deus. Sed, secundum rationem Magistri, non potest dici essentia generare, ne notetur essentiae distinctio. Ergo similiter non potest dici, *Deus generat*, ne sequatur eorum pluralitas.

2. Item, persona et hypostasis et substantia non dicuntur relative. Sed, secundum Magistrum, ideo essentia non potest dici generare, quia relative non

dicitur. Ergo similiter nec persona vel hypostasis.

3. Item, ista nomina, natura, bonitas et hujusmodi, sunt aequalis abstractionis sicut essentia. Si igitur essentia propter modum significandi in abstracto non potest generare, ergo videtur quod nec aliquod aliorum.

Contrarium ostenditur per multas auctoritates in littera.

Solutio. Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, art. praec. generare proprie convenit supposito in quantum distinctum; et ideo quanto magis appropinquat nomen ad suppositum distinctum, tanto verius potest praedicari de ipso actus generandi. Unde haec est propriissima, *Pater generat*, quia imponitur nomen Patris a proprietate distinguente. Et similiter potest dici, *Persona generat*, quia nomen personae imponitur a proprietate communi, quae dicitur personalitas; et consequenter minus proprie dicitur, *Deus generat*; quia, quamvis claudat in se suppositum, non tamen suppositum distinctum; nec imponitur nomen a proprietate distinguente, sed ab essentia communi. In omnibus autem abstractis etiam est ordo: quia quaedam ordinem dicunt ad actum, sicut virtus, bonitas, lux, natura et hujusmodi: et quia actus sunt suppositorum, ideo in istis invenitur dictum, quod sapientia generat vel natura generat; tamen hujusmodi locutiones non sunt extendendae, sed pie intelligendae. Quaedam vero nomina sunt quae non dicunt ordinem ad operationem, sed tantum imponuntur secundum rationem nominis ab actu substandi, sicut substantia. Unde hoc nomen *substantia* adhuc accedit ad rationem suppositi, sed hoc nomen *essentia* removetur omnino a ratione suppositi: et ideo minime potest dici, quod essentia generet. Si tamen inveniretur, esset exponenda, *Essentia generat*, id est Pater, qui est essentia.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc nomen *Deus* includit in se suppositum indeterminate, et ratione ejus a quo nomen imponitur, includit in se naturam: unde ratione modi significandi est quasi medium inter essentiam et personam distinctam; et ideo nec repugnat sibi modus essentiae ratione indeterminationis, nec modus distinctae personae ratione suppositi: et ideo potest dici, *Deus generat*, et, *Deus est communis tribus personis*.

Ad secundum dicendum, quod relativum in divinis multipliciter dicitur; propriissime enim relativum est quod secundum suum nomen ad aliud refertur, ut *Pater*. Aliud autem dicitur relativum quod sequitur vel causat relationem, sicut *generatio* et *generare*. Aliud autem quod implicite claudit in se relationem, sicut *Trinitas* personas distinctas relatione; et hoc nomen *persona* includit in se relationem distinguente. Aliud autem potest dici relativum, in quantum pro relatione ponitur, sicut *Deus*, et etiam quaedam nomina abstracta, cuius ratio dicta est, in corpore.

Ad tertium dicendum, quod majoris abstractionis est essentia quam bonitas vel sapientia: quia quamvis aequaliter abstractam a supposito, tamen essentia super hoc abstrahit etiam ab actu; illa vero dicunt ordinem ad actum.

## QUAESTIO II.

Deinde quaeritur, utrum essentia se habeat ad generationem sicut id de quo est generatio; et circa

hoc duo quaeruntur: 1.<sup>o</sup> utrum Filius generetur de substantia Patris; 2.<sup>o</sup> utrum sit ex nihilo.

## ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum Filius sit genitus de substantia Patris.*  
(1 p., quaest. 41, art. 5.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius non sit genitus de substantia Patris. Omnis enim praepositio transitiva est. Transiitio autem requirit diversitatem vel distinctionem. Cum igitur Filius non distinguatur ab essentia Patris, non potest dici de essentia ejus natus.

2. Item, sicut se habet natura humana ad Socratem, ita divina essentia ad Filium (1). Sed Socrates non potest dici de essentia humana. Ergo nec Filius de essentia Patris.

3. Item, de semper dicitur ordinem. Sed inter Filium et essentiam non est ordo neque temporis, neque naturae, cum essentia non sit generans, sed Pater; neque causalitatis. Ergo videtur quod nullo modo sit de essentia Patris.

4. Si dicas, quod hoc dicitur propter consubstantialitatem Filii ad Patrem, contra. Sicut essentia Patris est essentia Filii, ita tota essentia Filii est in Patre. Ergo eadem ratione potest dici Pater de substantia Filii, sicut e contrario.

Contrarium ostenditur per auctoritates in littera. **Solutio.** Respondeo dicendum, quod haec praepositio de proprie designat principium et consubstantialitatem; haec autem praepositio ex designat tantum ordinem principii. Unde quiddam dicitur esse de aliquo, ex illo est, sed non convertitur, sicut dicitur infra, 56 distinct. Unde haec praepositio ex quandoque notat ordinem temporis tantum, ut, ex mane fit dies; quandoque ordinem principii agentis, sicut, artificata sunt ex arte: quandoque principium materiale, ut, cultellus fit ex ferro. Sed de, cum notet consubstantialitatem, semper notat vel principium materiale, sicut, cultellus est de ferro; vel agens consubstantiale, sicut dicimus quod homo filius generatur de patre suo, cum sit generatio per decisionem substantiae. Et secundum istum modum Filius dicitur de Patre et de essentia Patris: tamen de Patre sicut de generante, et de essentia sicut de principio generationis communicato. Unde etiam accedit ad similitudinem secundum materiam, si a materia removeatur totum quod est imperfectionis et remaneat haec sola de conditionibus materiae, quod est manens in re et per eam res subsistit; et praecipue res artificata, quae est in genere substantiae propter suam materiam et non propter suam formam, ut dicit Commentator (in 2 de Anima, com. 4).

Ad primum ergo dicendum, quod de, ut deductum est, dicit consubstantialitatem et ordinem ad principium, et consubstantialitatem respicit essentiam; et ordo, ratione cuius est transiitio, respicit personam generantem: non enim dicimus quod Filius sit de essentia, sed quod sit de essentia Patris; et ideo non oportet esse distinctionem Filii ab essentia sed a Patre.

Ad secundum dicendum, quod similiter Socrates dicitur nasci de natura patris vel substantia, sicut Filius Dei, tamen differenter; quia Filius Dei est

(1) Al. ad aliud.

de tota substantia Patris, sed Socrates est de parte substantiae.

Item ad aliud. Quia Socrates subsistit non tantum per essentiam, sed etiam per materiam, per quam individuat natura humanitatis in ipso. Sed Filius Dei subsistit per essentiam Patris, cum essentia Patris non sit pars Filii, sed totum quod est Filius.

Ad tertium dicendum sicut ad primum. Ad quartum dicendum, quod non notatur ibi tantum consubstantialitas, sed etiam ordo ad principium, qui non salvatur, si diceretur: *Pater est de essentia Filii.*

## ARTICULUS II.

*Utrum Filius sit ex nihilo.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Filius sit ex nihilo. Illud enim dicitur ex nihilo esse quod non est ex praecedenti materia. Sed Filius est huiusmodi, quia non est de aliquo sicut de materia. Ergo etc.

2. Item, quiddam non habet esse nisi ab alio, quantum est in se, est non ens, cum inter esse et non esse non sit medium. Sed Filius non habet esse nisi a Patre. Ergo de se habet non esse. Sed omne tale, secundum Avicennam (7 suae Metaph., cap. 7), est ex nihilo. Ergo Filius est ex nihilo.

Contra, omne quod est ex nihilo, est creatum. Sed Filius est increatus. Ergo etc.

Item, secundum Damascenum (lib. 1 Fid. orth., cap. 5), omne quod est ex nihilo est veritabile in nihil. Sed Filius non est huiusmodi. Ergo etc.

**Solutio.** Respondeo dicendum, quod differt dicere aliquid non esse ex aliquo, et aliquid esse ex nihilo. Cum enim dicitur non esse ex aliquo sicut ex materia, nihil ponitur; et hoc convenit Filio Dei. Cum autem dicitur esse ex nihilo, remanet ordo affirmatus ad nihil. Sed aliquid habet ordinem ad nihil dupliciter; scilicet ordinem temporis et ordinem naturae. Ordinem temporis ex eo quod prius fuit non ens, et postea est ens; et hoc nulli aeterno convenit. Ordinem naturae, quando aliquid habet esse dependens ab alio; hoc enim ex parte sui non habet nisi non esse, cum totum esse suum ad alterum dependeat; et quod est alicui ex se ipso, naturaliter praecedit id quod est ei ab altero. Et ideo, supposito quod caelum, et huiusmodi, fuerit ab aeterno, adhuc tamen est verum dicere quod est ex nihilo, sicut probat Avicenna. Neutro autem modo Filius habet ordinem ad nihil. Non enim habet ordinem temporis, quia aeternus est; non habet ordinem naturae, quia suum esse est absolutum, non dependens ab alio.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis non sit de materia, non tamen sequitur quod non de aliquo, quia est de substantia Patris: quo etiam remoto, adhuc non sequeretur quod esset ex nihilo, ut dictum est: quia Pater non est de aliquo, et tamen non est ex nihilo. Idem autem est esse Patris et Filii.

Ad secundum dicendum, quod Filius quamvis totum esse suum habeat ab alio, nihilominus tamen esse suum non est dependens, quia accipit a Patre idem numero esse quod ipse habet: et ideo non est dependens esse suum, neque possibile, neque ex nihilo: quod necessario sequeretur, si aliud in numero esse reciperet.

## QUAESTIO III.

*Utrum essentia sit terminus generationis.*  
(1 p., quaest. 59, art. 5.)

Deinde quaeritur, utrum essentia sit terminus generationis.

1. Videtur quod non. Generatio enim est inter duos terminos, scilicet terminum a quo et terminum ad quem. Sed generatio Filii non habet terminum a quo, quia non est ex non esse. Ergo etiam non habet terminum ad quem.

2. Item, omne quod est terminus generationis, est generatum per se vel per accidens: per se, sicut ipsa res generata; per accidens, sicut forma ejus. Sed essentia nullo modo generata est, sicut nec generans: quia sequeretur distinctio. Ergo non est terminus generationis.

3. Praeterea, si esset terminus, hoc non esset nisi sicut acceptum per generationem. Sed Filius non accipit essentiam. Ergo essentia est terminus generationis. Probatio mediae. Accipere enim cum non conveniat tribus personis, est actus notionalis. Sed nullus actus notionalis terminatur ad essentiam, sicut patet quod Pater non generat essentiam. Ergo nec Filius accipit essentiam.

Contra, illud in quo est generatio, est terminus generationis. Sed Hilarius (lib. 5, cap. 13), dicit, quod nativitas unigenita in naturam ingentiam subsistit. Ergo natura vel essentia est terminus generationis.

Praeterea, generatio invenitur in divinis, ut supra dictum est, dist. 4, quaest. 1, art. 1, secundum id quod est perfectio in ipsa. Sed tota perfectio generationis est ex termino ad quem. Ergo in generatione divina est terminus ad quem. Sed hoc non est aliud quam essentia. Ergo etc.

**Solutio.** Respondeo dicendum, quod terminus generationis in creaturis potest accipi dupliciter, sicut etiam et principium. Dicitur enim principium generationis ipsum generans; et huius principio correspondet sicut terminus ipsum genitum. Dicitur etiam principium generationis a quo incipit generatio, et hoc modo principium vel initium generationis est privatio formae inducendae; et huius principio terminus oppositus est forma per generationem inducta. Sicut etiam in dealbatione terminus a quo est nigredo et terminus ad quem est albedo; similiter in divinis terminus generationis (quamvis non sit ibi actio vel mutatio) potest accipi dupliciter: scilicet ipsum generatum, et hoc est Filius; vel essentia accepta a Filio per generationem.

Ad primum ergo dicendum, quod generatio et quilibet motus totam imperfectionem habet ex termino a quo, quod est privatio vel contrarium includens privationem; et ideo in generatione divina non est terminus a quo, sed tantum terminus ad quem, a quo est tota perfectio generationis.

Ad secundum dicendum, quod essentia divina non est genita in Filio neque per se neque per accidens: quia eadem essentia est in generante et genito. Si autem essentia esset divisa, tunc sequeretur necessario quod esset genita per accidens, quamvis non per se, sicut in rebus creatis.

Ad tertium dicendum, quod quamvis accipere sit actus notionalis, potest tamen terminari ad essentiam: quod sic patet; quia in generatione divina,

sicut in qualibet alia, est tria considerare, scilicet generantem et genitum et naturam communicatam per generationem. Possunt ergo verba notionalia designare comparisonem (1) generantis ad genitum, sicut generare vel dare; vel generantis ad essentiam, vel geniti ad essentiam, ut accipere; vel geniti ad generantem, sicut nasci.

Sciendum igitur, quod, cum omne verbum notionale significet actum personae ut distincta est, oportet quod semper egrediatur a persona distincta: et ideo nullum verbum tale exit ab essentia, ut dicatur essentia generare vel dare notionaliter vel accipere vel nasci. Verba autem quae designant comparisonem generantis ad essentiam vel geniti ad essentiam, terminantur ad essentiam, quia ex parte illa non sunt distinctiva; et huiusmodi verba sunt accipere et dare. Sed verba quae designant comparisonem geniti ad generantem vel e converso, sunt distincta ex utraque parte; et ideo ex neutra parte potest eis adungi essentia; quia nec essentia generat, nec Pater generat essentiam; quod patet etiam ex significatione verborum; quia generans, in quantum generans, distinguitur a genito et e converso. Sed dans distinguatur quidem ab eo cui dat, sed non ab eo quod dat: quia aliquis potest dare seipsum. Similiter et accipiens distinguitur ab eo a quo accipit, sed non ab eo quod accipit de necessitate; aliquis enim accipere seipsum potest, sicut servus manumissus.

## Expositio textus.

*Si autem relative diceretur ad Patrem vel pro relativo poneretur, non indicaret essentiam.* Videtur falsum, quia hoc nomen *Deus* pro relativo ponitur, et cum hoc indicet essentiam.

Dicendum, quod quamvis indicet essentiam ex parte significati, tamen ex parte suppositi indicat personam; unde tota diversitas in istis rationibus est quod non concludunt. Similiter de hoc nomine *Deus*, sicut de hoc nomine *essentia*, est diversus modus supponendi.

*Hoc ad seipsum indicandum genuit.* Contra: generatio Filii, ut supra dictum est, dist. 4, qu. 1, art. 5, non est propter aliquem finem, cum finis sit dignior eo quod est ad finem. Ergo non est propter manifestationem Patris.

Dicendum, quod ly *ad hoc* est consecutivum, et non finalem causam designans: manifestatio enim Patris consecuta est ad generationem Filii.

*Dicitur Filius consilium de consilio.* Contra: Consilium est quaedam quaestio, secundum Philosophum (lib. 3 Eth., cap. 3, vel in antiq. exemp. cap. 8). Ubi autem non est dubitatio, ibi non est quaestio. Ergo in divinis non est consilium.

Dicendum, quod consilium potest sumi passive, quantum scilicet ad illum qui petit vel accipit consilium; et hoc non potest esse in Deo, quia hoc importat dubitationem. Dicitur etiam active quantum ad illum qui dat consilium; et hoc modo est in divinis, et significat abundantiam cognitionis ipsius de rebus dubiis agibilibus, de quibus est consilium.

*Nihil habet Filius nisi natum.* id est nisi quod nascendo accipit; sed aliquid accipit nascendo sicut

(1) Al. operationem.

communicatum sibi per nativitatem, ut essentiam; et aliquid sicut consequens nativitatem secundum modum intelligendi, sicut relationem filiationis.

*Et genit honoris admiratio in honore generantis est: id est, ille qui honorat Filium admirando ipsum quasi adeo magnum supra se, honorat etiam Patrem, et e converso. Joan. 3, 25: Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificent Patrem.*

*Nativitas Dei non potest enim ex qua profecta est, non tenere naturam. Dupliciter potest exponi: ut per nativitatem intelligamus ipsum Deum natum, vel melius possumus intelligere generationem passivam. Et dicitur generatio tenere aliquam naturam quae per generationem inducitur, sicut omnis motus et mutatio terminatur per terminum ad quem, a quo speciem habet. Vult ergo dicere Hilarius, quod, cum in omni generatione univoca oporteat idem esse principium generationis et quod per generationem communicatur (sicut in generatione ignis forma ignis est principium, et eadem est per generationem acquisita, licet non secundum numerum eadem), ita oportet quod, cum generatio divina sit virtute naturae divinae, per generationem genitus accipiat naturam divinam: et oportet quod eandem numero, quia, ut supra probatum est, dist. 4, quaest. 1, art. 1, divina natura non potest dividi secundum numerum.*

*Unitatem formae servilis in naturam divinae unitatis refundimus; id est, non ponimus naturam humanam cum divina unum effectum in natura.*

*Nec rursus corporali insinuatione Patrem in Filio praedicamus; id est, hoc quod Dominus dicit Joan. 14, 2: Ego in Patre, et Pater in me est, non debet intelligi hoc modo, ut Pater sit in Filio hoc modo quo insinuat, id est manifestatur, corpus esse in corpore. Sed ex eo, id est ex Patre, genitum naturam ejusdem generis, id est ejusdem virtutis et rationis, sicut humanitas est ejusdem generis in Soerate et Platone; id est, ipsum genitum habentem talem naturam, dicimus habuisse in se naturam gignentis, id est Patris gignentis. Vel potest exponi natura genita, quia per generationem accepta in Filio; et gignens, quia est principium generationis in Patre.*

*Numquid unigenito Deo contumelia est Patrem sibi innasibilem Deum esse? Hoc dicit contra Arianos, qui dicebant Filium minorem Patre, quia non est unigenitus sicut Pater. Sed non sequitur: quia ipse est unigenitus Patris, et per generationem totam naturam Patris accepit; et hoc est quod dicit: In naturam unigenitam subsistat.*

*Non est aliunde, id est ab alio quam a Patre; et ideo non refertur ad aliud, id est ad aliam personam quam ad Patrem, in quantum Filius est: quia*

## DISTINCTIO VI.

*Utrum Pater voluntate sua genuit Filium an necessitate, et an volens vel nolens sit Deus.*

Præterea solet quaeri, utrum Pater genuerit Filium voluntate, an necessitate. De hoc Orosius ad Augustinum (in dial. 85 quaest., qu. 8), ita ait: «Voluntate Pater genuit Filium, vel necessitate? Sed nec voluntate nec necessitate; quia necessitas in Deo non est, præire voluntas sapientiam non potest.» Quocirca, ut ait Augustinus (in 15 lib. de Trinit., cap. 20), «ridenda est dialectica Eunomii, a quo

ad Spiritum sanctum refertur, in quantum spirans est. Vel aliter: *Aliunde*, scilicet quam de essentia Patris.

*Ad aliud similiter quantum ad essentiam vel naturam, quasi non habens divinam naturam, sed aliam.*

*In uno subsistit, in unitate naturae divinae: ex uno, id est ex Patre, vel ex unitate naturae Patris.*

*Ac sic in generatione Filii naturam suam (ut ita dicam) sequitur indemutabilis Deus indemutabilem Deum gignens. Vult ostendere quomodo Filius sit in Patre, et e converso, hoc modo. Pater per generationem dat naturam suam Filio. Ergo, cum Pater sit immutabilis, non amittit naturam, sed sequitur eam: quia ubi est natura sua, est et ipse: unde, cum natura sua sit in Filio, ipse est in eo. Similiter e converso Filius accepit naturam quam Pater habet, et, cum ipse Pater sit immutabilis, non dimittit naturam suam: unde, cum natura eadem numero quae Filio datur remaneat in Patre, Filius manet in Patre, et dicitur *indemutabilis ex in et dematur, aris.**

*In regnum Filii caritatis suae: Col. 1, 15. Dupliciter exponitur. Potest enim caritas teneri essentialiter; et tunc erit sensus: *Filii caritatis suae*, id est Filii substantiae suae. Quod qualiter intelligendum sit, Magister infra, dist. 17, ostendit. Potest etiam teneri notionaliter; et tunc erit locutio emphatica: sicut consuetum est in Scriptura, quod aliquis dicatur filius alicujus, quod maxime sibi competit; sicut Isa. 5, 1: *In cornu filio olei*: ad litteram, ostendens locum oleo abundantem: et 1 Reg. 26, 16: *Filii mortis estis*, id est dignissimi morte. Et similiter dicitur unigenitus Dei *Filius caritatis*, quia in ipso maxime caritas Patris quiescit.*

*His verbis praemissis innuè videtur quod divina substantia Filium generit. Hic ex praemissis auctoritatibus elicit quatuor propositiones quae suae sententiae coaercent contrariae. Quarum una est, quod natura coaercenta Deo est; in quo videtur loqui de natura genita: et hanc exponit ibi: *Ut tamen sine praedictio ac temeritate loquar, ex hoc sensu dicta possunt accipi.* Secunda est: Pater genuit id quod ipse est: quam exponit ibi: *Ex quo sensu etiam accipiendum est illud, Pater genuit id quod ipse est.* Tertia est, quod substantia Dei genuit Filium, quam exponit ibi: *Item substantia Dei genuit Filium.* Quarta est, quod Filius natus est de substantia Patris; quam exponit ibi: *Similiter Filius natus est de substantia Patris.* Et addit quintam, quod Filius est substantia Patris; quam exponit ibi: *Similiter expone illud, Filius substantia Patris.**

«Eunomiam haeretici orti sunt: qui, cum non possent intelligere nec credere voluissent unigenitum Dei Filium verbum Dei esse naturam, id est de substantia Patris genitum, non naturam vel substantiam dixit esse Filium, sed Filium voluntatis Dei: volens asserere accidentem Deo voluntatem «qua gigneret Filium, sicut nos aliquid aliquando volumus» quod antea non volebamus, propter quod mutabilis (1) na-

(1) *Al. mutabiliter.*

«tura nostra intelligitur: quod abest ut in Deo esse credamus.» Dicamus ergo verbum Dei esse Filium Dei, naturam, non voluntate, ut docet Augustinus (in 15 lib. de Trinit., ibid.), ubi quendam catholicum haereticum respondentem commendat, dicens: «Acute sane quidam respondit haeretico versutissime interroganti, utrum Deus volens an nolens Filium genuerit; ut si diceret, nolens, absurdissima Dei miseria sequeretur; si autem, volens, contum quod intendebat, concluderet, scilicet non naturae esse filium, sed voluntatis. At ille vigilantissime, vicissim quaesivit ab eo, utrum Deus Pater volens an nolens sit Deus: ut si responderet, Nolens, sequeretur grandis absurditas et miseria, quam de Deo credere, magna est insania; si autem diceret, volens, responderetur ei: Ergo et ipse voluntate sua Deus est, non natura. Quid ergo restabat nisi ut obmutesceret sua interrogatio, obligatum insolubili vinculo se videns.» Ex praedictis docetur, non esse concedendum, quod Deus voluntate vel necessitate, vel volens vel nolens sit Deus: item quod voluntate vel necessitate, vel volens vel nolens genuerit Filium.

### Oppositio contra praedicta.

Sed contra hoc opponitur sic. Voluntas Dei est natura sive essentia Dei, quia non est aliud Deo esse, aliud vellet: et ideo sicut una est essentia trium personarum, ita et una voluntas. Si ergo Deus natura Deus, et voluntate Filius Dei est. Hoc autem facile est refellere. Nam et praesentia Dei, sive scientia qua scit vel praesent bona et mala, divina natura sive essentia est, et praedestinatio sive voluntas ejus, eadem divina essentia est; nec est aliud Deo scire vel velle quam esse: et cum sit unum et idem scientia Dei vel voluntas, non tamen dicitur de voluntate quidquid dicitur de scientia, et e converso; nec omnia illa sua voluntate Deus vult quae sua scientia scit; cum scientia sua noverit tam bona quam mala,

### Divisio textus.

Hic Magister inquit de generatione quantum ad principium: et dividitur in duas partes. In prima inquit quid sit principium generationis, utrum necessitas vel voluntas vel natura; in secunda inquit de communitate principii generationis, utrum scilicet potentia generandi sit communis Patri et Filio, in sequenti distinctione. Prima in tres: primo enim movet quaestionem, et determinat; secundo removet dubitationem, ibi: *Sed contra hoc opponitur sic*; tertio exponit determinationem, ibi: *Praedicta tamen verba . . . ex tali sensu mihi videntur accipienda.* Circa primum tria facit: primo ponit quaestionem; secundo determinat, ibi: *Nec voluntate, nec necessitate*; tertio ex determinatione excludit errorem, ibi: *Quocirca, ut ait Augustinus, ridenda est dialectica Eunomii.* Ubi primo ponit errorem; secundo excludit, ibi: *Propter quod mutabilis intelligitur natura: quod abest ut in Deo esse credamus.* Ubi primo improbat positionem errantis; secundo confirmat rationem, ibi: *Acute sane quidam respondit haeretico versutissime interroganti.*

### QUAESTIO I.

Ad intelligentiam hujus partis tria quaeruntur: 1.º utrum Pater genuit Filium necessitate; 2.º utrum voluntate; 3.º utrum natura.

#### ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum Pater genuit Filium necessitate.* — (1 p., qu. 41, art. 2; et in quaest. disp. de potent. qu. 2, art. 3.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod S. Th. Opera omnia. V. 6.

voluntate autem non vellet nisi bona; scientia quippe Dei et praesentia de bonis est et de malis; voluntas vero et praedestinatio de bonis est tantum: et tamen unum et idem est in Deo scientia et voluntas, et praesentia et praedestinatio. Ita cum unum sit natura Dei et voluntas, dicitur tamen Pater genuisse Filium natura non voluntate, et esse Deus natura, non voluntate.

*Quomodo intelligentia sint illa verba, Pater nec volens nec nolens, est Deus; et c. volens nec nolens genuit Filium.*

Praedicta tamen verba, quibus prudenter dictum est, quod Deus Pater nec volens nec nolens est Deus, nec volens nec nolens genuit Filium, sive voluntate vel necessitate, ex tali sensu mihi videntur accipienda ut voluntatem praecedentem vel antecedentem (1) intelligamus, qualiter Eunomius intelligebat. Non enim ipse est Deus voluntate praecedenti, vel efficienti, vel volens prius quam Deus: nec voluntate praecedenti vel antecedenti (2) genuit Filium; nec prius volens quam generans, nec prius generans quam volens genuit Filium. Volens tamen genuit, sicut potens genuit, et bonus genuit, et sapiens genuit, et iustissimus. Si enim Pater sapiens et bonus dicitur genuisse Filium, cur non et volens? Cum ita sit Deo idem esse volentem quod esse Deum, sicut idem est esse sapientem quod esse Deum. Dicamus ergo, quod Pater sicut sapiens, ita volens genuit Filium; sed non voluntate praecedenti vel antecedenti. Quomodo sensum aperit Augustinus (inmo Hieronymus super 1. ad Ephesios, ibi: «In caritate praedestinans nos») et confirmat ita dicens super Epistolam ad Ephesios: «De Filio Dei, id est Domino nostro Jesu Christo, scriptum est, quia cum Patre fuit semper, et nunquam eum, ut esset, voluit» tas paterni processit; et ille quidem natura Filius est.»

(1) *Al. accedentem.*

(2) *Al. accedenti, et sic infra.*

Pater genuit Filium necessitate. Necessarium enim et possibile dividunt ens. Si igitur Pater non genuit Filium necessitate, genuit ipsum contingenter vel possibiliter: quod est impossibile.

2. Praeterea, omne aeternum est necessarium. Sed generatio Filii a Patre est aeterna. Ergo necessaria.

3. Praeterea, sicut Deus est per se bonus, ita est per se ens necessarium: omne enim quod est per participationem, reducitur ad id quod est per se. Sed in per se bono nihil potest esse nisi bonum. Ergo nec in per se necessario aliquid nisi necessarium. Cum igitur generatio sit in Deo, ergo erit necessaria.

Contra, omnis necessitas est ratione alicujus cogentis vel interior vel exterior. Sed Deo non potest esse aliquid fortius. Ergo ibi non potest esse necessitas.

Praeterea, Augustinus (3 de Civit. Dei, cap. 10), dividit necessitatem in coactionem et prohibitionem. Sed neutrum Deo convenit. Ergo etc.

Solutio. Respondeo dicendum, quod secundum Philosophum (3 Metaph., text. 6), necessarium dicitur multipliciter. Est enim necessarium absolute, et necessarium ex conditione; et hoc est duplex: scilicet ex conditione finis vel ex conditione agentis. Necessarium ex conditione agentis, est necessarium per violentiam: non enim eum qui violenter currit, necesse est currere, nisi sub hac conditione, si aliquid eum cogit. Necessarium ex conditione finis est illud sine quo non potest consequi aliquid finis, vel non ita facilius. Finis autem est duplex: vel ad esse, et hoc modo cubus vel nutrimentum dicuntur esse necessaria, quia sine eis non potest esse homo; vel pertinens ad bene esse, et sic dicitur esse navis necessaria eunti ultra mare: quia

sine ea exercere non potest actionem suam. Necessarium autem absolute dicitur quod est necessarium per id quod in essentia sua est; sive illud sit sua essentia, sicut in simplicibus; sive, sicut in compositis, illud principium sit materia, sicut dicimus, hominem mori est necessarium; sive forma, sicut dicimus, hominem esse rationalem est necessarium. Hoc autem absolute necessarium est duplex. Quoddam enim est quod habet necessitatem et esse ab alio, sicut in omnibus quae causam habent; quoddam autem est cujus necessitas non dependet ab alio, sed ipsum est causa necessitatis in omnibus necessariis, sicut Deus.

Dicendum ergo, quod generatio in divinis non est ex necessitate conditionata, sive conditionetur ex fine, sive ex agente. Non ex agente; cum ipse Deus sit primum principium et ultimus finis. Sed est necessaria necessitate absoluta, sicut est necessitas primae causae. Et per hoc patet solutio ad utramque partem: quia primae rationes procedunt de necessitate absoluta, et aliae de necessitate conditionis quae repugnat necessitati absolutae; et de ista procedebat haereticus, et secundum hoc negatur in littera.

#### ARTICULUS II.

##### *Utrum Pater genuit Filium voluntate.*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Pater genuit Filium voluntate. Omne enim bonum est volitum a Deo, sicut omne verum scitum. Sed generatio Filii est optimum. Ergo est volitum a Deo; et ita Pater genuit Filium voluntate.

2. Praeterea, in generatione humana ita est quod principium inclinans ad generandum, est voluntas. Sed generatio humana extrahitur a divina. Ergo et similiter erit in generatione divina, et ita videtur quod Pater genuit Filium voluntate.

3. Praeterea, Origenes (1) (Damascenus 1 Fid. orth., cap. 18.) dicit de Patre loquens: *Germen profereus voluntatis factus est Verbi Pater.* Sed illud quod est germen voluntatis, est natum voluntate generantis. Ergo Pater genuit Filium voluntate.

Contra, voluntas est principium productionis eorum quae per artem producantur in rebus humanis. Sed Filius non producitur a Patre sicut artificiatum, immo sicut ars; sed creaturae sicut artificiatum. Ergo videtur quod Pater non genuit Filium voluntate; sed voluntate creaturas produxit.

Praeterea, Hilarius (lib. de Synodis, can. 26.): *Si quis voluntate Dei Filium tanquam factum (2) dicat, anathema sit.* Ergo etc.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod voluntas potest comparari ad aliquid dupliciter: aut sicut potentia ad objectum, aut sicut principium. Si comparatur ad aliquid sicut ad objectum, tunc omne volitum a Deo, potest dici esse voluntate ejus; et sic potest dici, Pater est Deus voluntate sua; vult enim se esse Deum; et similiter potest concedi quod Pater genuit Filium voluntate. Si autem comparatur voluntas ad aliquid sicut principium, hoc po-

(1) Refert Pamphilus Martyr in Origenis Apologia inter opera Origenis ipsius: nec tale quiddam in Damasceno, lib. 4, Fid. orth., cap. 18, ut ad marginem prius notabatur (ex edit. P. Nicolai).

(2) Nicolai tanquam unum de creaturis.

test esse dupliciter: quia aut illud ad quod comparatur sicut principium dicitur rationem principiantem; aut dicit ipsum principiatum. Si primo modo, sic comparatur voluntas ad processionem Spiritus sancti, qui procedit ut amor, in quo voluntas principiat omnia, scilicet creaturas, amorem producit; et secundum hunc modum etiam intellectus in Deo se habet ad generationem Filii, qui procedit ut verbum et ars. Si secundo modo, tunc principiatum voluntatis procedit a voluntate secundum voluntatis conditionem. Voluntas autem, quantum est in se, libera est: unde principiatum voluntatis sunt tantum ea quae possunt esse vel non esse. Et hoc modo constat, quod voluntas divina comparatur ad creationem rerum, et non ad generationem Filii. Et hinc est quod quidam distinguunt voluntatem in tria, scilicet in voluntatem accedentem, quae scilicet de novo accedit operi vel operanti, et talis non est in Deo secundum aliquem trium dictorum modorum voluntatis, quia omnis operatio ejus est a voluntate aeterna. Item in voluntatem concomitantem quae dicitur secundum comparisonem ad objectum tantum; et sic est in Deo respectu generationis Filii. Item in voluntatem antecedentem; et sic dicitur comparisonem principii ad principiatum; et sic est respectu creaturarum.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit secundum comparisonem voluntatis ad objectum tantum.

Ad secundum dicendum, quod generatio humana non est aeterna, et ideo potest habere voluntatem antecedentem, quod non potest esse in divina.

Ad tertium dicendum, quod Origenes vocat germen voluntatis id in quo quiescit Patris benedictum; et haec est Filius, sicut ipse dixit Matth. 3, 17: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Aliae autem rationes procedunt de voluntate antecedente, sive secundum comparisonem principii ad principiatum.

#### ARTICULUS III.

##### *Utrum Pater genuit Filium naturaliter.*

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Pater non naturaliter genuit Filium. Hilarius (de Synodis, can. 23.): *Non naturali necessitate ductus Pater genuit Filium.* Ergo videtur quod non sit naturalis generatio.

2. Praeterea, in Deo idem est voluntas et natura. Sed Pater non genuit Filium voluntate. Ergo nec genuit Filium natura.

3. Praeterea, sicut supra habitum est, dist. 5, quaest. 1, art. 5, Philosophi per rationes creaturarum poterunt devenire in cognitionem divinae naturae. Sed cognita natura cognoscitur operatio naturae. Ergo poterunt devenire in cognitionem generationis aeternae, si Pater naturaliter genuit Filium: cujus contrarium superius est ostensum, dist. 5, quaest. 1, art. 4.

Contra, Hilarius (lib. de Synodis, can. 24): *Omnibus creaturis substantiam Dei voluntas attulit: sed Filio natura dedit.* Ergo videtur quod Pater genuit Filium natura.

Praeterea, Damascenus (lib. 4 Fid. orth., cap. 8): *Generatio est opus divinae naturae existens.* Ergo etc.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod essentia divina, ut dictum est, dist. 5, art. 4, est principium omnium actuum divinorum; licet essentia sub ratione essentiae non dicat principium actus qui est operatio, sed qui est esse. Sed cum in essentia sit considerare diversa attributa, quae sunt realiter unum in ipsa, ratione tamen distincta; actus refertur ad essentiam secundum hoc attributum vel illud, secundum quod exigit conditio actus; sicut intelligere est ab essentia divina, inquantum ipsa est intellectus; et res volitae, quae possunt esse vel non esse, producantur ab essentia, inquantum ipsa est voluntas. Et quia de ratione generationis est ut producatum genitum in similitudinem generantis, et hujus productionis principium pertinet ad naturam, quae est ex similibus similia procreans; ideo dicitur, quod Pater natura genuit Filium.

Ad primum ergo dicendum, quod Hilarius naturalem necessitatem appellat, quando virtute naturae aliquid agit quod est contrarium voluntati, sicut fames et sitis in nobis; unde voluntas patitur quasi quamdam violentiam a natura; et talis necessitas non est in Deo.

Ad secundum dicendum, quod quamvis natura et voluntas sint idem re, differunt tamen ratione, ut dictum est. Et ideo essentia divina in ratione naturae est principium alicujus, cujus principium non est ipsa eadem, prout habet rationem voluntatis.

Ad tertium dicendum, quod naturam contingit cognoscere dupliciter. Vel perfecte comprehendendo ipsam; et sic Philosophi non cognoverunt naturam divinam: quia sic cognovissent omnia opera divina, et quaecumque sunt in ipsa. Vel per effectus; et ita Philosophi cognoverunt. Quia vero creatura non perfecte repraesentat naturam divinam, secundum quod est principium generationis aeternae et consubstantialis; ideo generationem divinam, quae est ejus operatio, non cognoverunt Philosophi.

#### Expositio textus.

*Voluntas sapientiam praecire non potest.* Hoc dicit,

*Hic quaeritur, an Pater potuerit vel voluerit  
gignere Filium.*

Hic solet quaeri a quibusdam, utrum Pater potuerit vel voluerit generare Filium. Si enim (inquit) potuit et voluit gignere Filium, ergo potuit aliquid et voluit quod nec potuit nec voluit Filium. Nam Filius nec potuit nec voluit gignere Filium. Cui versutiae facile respondemus, dicentes: Posse vel velle generare Filium non est aliquid posse vel velle subjectum voluntati vel potentiae. Est tamen aliqua potentia vel voluntas, scilicet posse vel velle generare Filium. Et ideo distinguenda est intelligentia propositi verbi: Posse vel velle gignere Filium, est posse vel velle aliquid; neque enim generatio Filii aliquid eorum est quae sunt subiecta divinae potentiae et voluntati; nec est aliquid inter omnia vel de omnibus, sed super omnia et ante omnia. Non enim ante voluit vel potuit quam genuit; sicut nec ante fuit quam genuit: quia ab aeterno fuit et ab aeterno genuit. Ex simili quoque hoc videtur possumus. Pater enim potest esse Pater, et vult esse Pater; Filius autem nec potest nec vult esse Pater. Ergo Pater potest vel vult esse aliquid quod non potest vel vult esse Filius. Non sequitur, quia esse Patrem non est esse aliquid, sed esse ad aliquid, ut in sequenti ostendetur, dist. 28.

*Ponit quaedam verba Augustini, unde moveri  
potest audire.*

Sed vehementer nos movet quod ait Augustinus (in libro 5

quia sapientia Filio appropriatur. Sed contra. Voluntas est motor aliarum virium: intelligimus enim, quia volumus. Ergo voluntas videtur praecedere cognitionem sapientiae.

Dicendum, quod voluntatem oportet quod praecedat aliqua cognitio. Est enim duplex actus voluntatis. Unus imperfectus, scilicet appetere; et iste actus praecedit cognitionem perfectam eorum quae acquiruntur in cognitione. Per appetitum enim sciendi aliquid movetur aliquis ad considerationem alicujus, cujus cognitionem considerando accipit; sed tamen hunc actum voluntatis praecedit cognitio indeterminata qua res scitur in universalibus, et per illam cognitionem imperfectam tendit appetitus in perfectionem ipsius: si enim esset omnino ignotum, non quaereretur. Est et alius actus voluntatis perfectus, quo voluntas quiescit et placet sibi in re jam habita; et ita voluntas sciendi sequitur cognitionem perfectam.

*Utrum Deus Filium volens aut nolens genuit.* Videtur quod necessarium sit alterum dare, cum fiat divisio per affirmationem et negationem.

Dicendum, quod volens et volens non opponitur contradictorie; sed volens et non volens. Differt enim *nolo* et non *volo*; quia cum dicitur: non *volo*, negatur actus; et ideo opponitur sicut negatio ad affirmationem: sed in hoc verbo *nolo* et in toto condeclinio ejus remanet actus voluntatis affirmatus, et negatio fertur ad nolitum. Unde sensus est: nolo hoc; id est, volo hoc non esse. Unde non oportet dici nolens vel volens, quia lapis nec volens est nec nolens. Et similiter in proposito neutrum dandum est. Sed danda est ista, non volens, si volens dicat voluntatem accedentem vel antecedentem. Si autem dicat voluntatem concomitantem (1) danda est ista, volens genuit.

(1) Al. communicantem.

## DISTINCTIO VII.

contra Maximum), qui asserbat Patrem potentiorum Filio, eo quod Filium genuit Deum creatorem, Filius autem non. Dicebatque, Patrem potuisse gignere, non Filium, et ideo potentiorum esse Filio. Ad quod respondens Augustinus (ubi supra, cap. 12), dicitur videtur, quod Filius etiam potuit gignere, volens ostendere Patrem non esse potentiorum Filio, his verbis: « Absit ut ideo potentior sit Pater Filio, sicut » putas, quia Creatorum genuit Pater, Filius autem non genuit » Creatorum. Neque enim non potuit, sed non oportuit. » Vile, et attende diligenter haec verba: « Non enim non potuit, sed non oportuit. » Videtur enim dicere, quod Filius gignere potuit, sed non oportuit; et ita potuit quod non oportuit. Quare autem non oportuit, subdit dicens (lib. 3): « Immoderata enim (1) esset divina generatio, si genitus Filius » nepotem gigneret Patri: quia et ipse nepos nisi avo suo » pronepotem gigneret, secundum vestram mirabilem sapientiam, impotens diceretur: similiter etiam ille, si nepotem » non gigneret avo suo, et pronepotem proavo suo, non a » vobis appellaretur omnipotens; nec impletur generatio » series, si semper alter ex altero nasceretur; nec eam perire » creter ullus, si non succederet unus omnipotens. Itaque omnium » potentem genuit Filium Patris natura, non fecit. »

*Opponitur praedictis verbis Augustini.*

Hoc autem non videtur quibusdam posse stare, scilicet

(1) Al. autem.